

ምዕራፍ ሸዱሽተ

ስምዒት ሓላፍነት

ዕላማታት እዚ ምዕራፍ፡-

- ዜጋታት ብፅሒት ሓላፍነቶም ኣብ እዋኑ ብታኣማንነትን ብብቕዓትን ምፍፃም ግቡእ ከምዝኾነ ትርድኡ፡፡
- ሃፍታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን ካብ ብርሰት ምሕላው ሓላፍነት ሕድ ሕድ ዜጋ ምኅኑ ትግንዘቡ፡፡

6.1 ቃል ኪዳን

ምሳሌ 6.1 ተመረቕቲ ሙያ ሕክምና መናእሰይ ቃል መሓላ እንትፍፁሙ.

- ኣብቲ ስእሊ ዘለው መናእሰይ ሓካይም እንታይ እናገበሩ ኣለው?
- ቃል መሓላ ምፍፃም እንታይ ማለትዩ?

ዘበናዊ ሃርበኛ

አብርሃ ሓጎስ ብሙያ ምህንድስና ተመሪቹ ቅድሚ ስራሕ ምጅማሩ አብኡ ከምኡም ሃርበኛ ንኸኸውን መኪሮምዎ እዮም። አብርሃውን እምነትን አረአእያን አብኡ ኩሉሻዕ የድንቅ። “ሃገር አዶ እያ። ንአዲኡ ብሓቂ ዘየግልግል ዜጋ ከምሰብ አይቐጠርን።” ዝብልዎ አበሃህላ ይኣምነሉ እዮ። አብኡ ሃገሮም ካብ ፀላኢ ንምክልኻል ምስ ጣሊያን ዝተኳሸሉ ጅግና እዮም። አብርሃውን ቃል ዝፈትዎም አብኡ ንምፍፃም ብሙያኡ ዓርሱ ቅሩብ ገበረ። ብማዓርግ ድሕሪ ምምራቕ ድማ ተቐፃፃሪ ስራሕቲ መንገዲ ኾይኑ ተቐፂሩ።

ሓደ እዋን ስራሕቲ ቐፅፅር መንገዲ እንተካይድ እቲ ዝተሰርሐ ስራሕ ደረጅኡ ዘይሓለወን ምትላል ዘለዎን ኾይኑ ረኺቡዎ። ነቲ ፅርጊያ ንምስራሕ ውዕል ዝኣሰረ ትካል እቲ ዝተባለሸወ ፅርጊያ አፍሪሱ ከም ብሓዱሽ ክሰርሕ ከምዘለዎ ውሳኔ ገለፀሉ። ኾይኑ ግና ሓላፊ እቲ ትካል ፅርዮቱ ዘይሓለወ ፅርጊያ ምስርሑ ከየሕፈሮ ንአብርሃ መማለዲ ዝኸውን ዘበናውን አዝዮ ኸባርን ሓዱሽ መኪና ንኸውህቦን ውሳኔ ክለውጦን ተዳለወ።

ብመሰረት እዙውን ብቐፀሮ ተራኺቦም ብዙሕ ምርድዳእ ምስገባሩ ሞዴልን ሕብርን እታ መኪና ዝገልፅ ወረቐትን ቐልፊ እታ መኪናን አብ ፖስታ ገይሩ ሃቦ። አብርሃውን እቲ ዝተውሃቦ ፖስታ ከፊቱ ምስ ራኣየ ንመራሒ እቲ ትካል ብትዕዝብቲ ብምርኣይ “ንምኳኑ ኢትዮጵያዊ ዲኻ?” ኢሉ ብምሕታት ነቲ ፖስታ ደርብይሉ ከደ።

እቲ ስሱዕ መራሒ ትካል ሓሳቡ ምፍሻሉ ምስራኣየ ሕነ ንምፍዳይ ሓሰበ። ብምኳኑ ድማ አብ ፀውታ ኸባብን ሰዓትን ብመኪና ክግጨው ገበረ። ኾይኑ ግና ፈፃሚ እቲ ገበን ብዘተኣማምን መረዳእታ ተፈለጠ። አብርሃ አብ ሕክምና ኾይኑ ነቲ ኸነታት ክዝክሮ ከሎ ንኣቡኡ ዝኣተዎ ቃል ምኸባሩ ካብ ዝኾነ ነገር ንላዕሊ ዕግበት ሕሊና ሂብዎ። አብኡውን ንወላዲት ሃገሩ ብታኣማንነት

ንምግልጋል ቅርፅኛ ቅዋም ብመሓዙ አመስገኑዎ። አብርሃውን ሌብነት ዝዋጋእ ሃርበኛ ምዃኑ አብ ሓፂር እዋን ብሰፊሑ ተወረየ። አብ ውሽጢ ሓፂር እዋንውን ብሓገዝ ንሙያኦምን ሓላፍነቶምን ዝዋፅኡ ሓካይም ድሒኑ ስርሑ ቐፀለ። አብርሃ ካብቲ ተግባሩ ብምብጋስ “ዘበናዊ ሃርበኛ” ብዝብል ስም እናተፀወፀ ክብርን ፍቕርን አትሪፉ።

መልመዲ - 1

ብመሰረት አብ ላዕሊ ዝቐረበ ታሪኽ ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ

1. ንአብርሃ ብውህብቶ ክማልዶ ዝፈተነ ሱብ ተግባር አብ ልምዓት ሃገር ዘስዕቦ ዕዕንቶ እንታይ እዩ?
2. ሃርበኛነት እንታይ'ዩ? ብኸመይ ኩነታት ይግለፅ?
3. አብርሃ “ዘበናዊ ሃርበኛ” ዝተብሃለ ብምንታይ ምኽንያት'ዩ?

ቃል ኪዳን ንሓደ ነገር ብተአማንነትን ብሓቀኛነትን ንምስራሕ ንግርስና ወይ ድማ ንካልኣት እንህቦ መተአማመኒ ቃል'ዩ። ቃል ምእታው ዝለዓለ ስሚዒት ሓላፍነትን ሞራላዊ ግቡእነትን ይሓትት። ስለዚ ቅድሚያ ቃል ምእታውና ቃልና ንምሕላው ዓቕምናን ክእለትናን ምፍታሽ ግቡእ እዩ። ዘይተሓሰበሉ ቃል ኪዳን ተፈፃምነት ዘይምትእምማን ስለዘይህልዎ ጉድኣት የስዕብዩ። ክብሪ'ውን የስእን። ብተወሳኺ'ውን ዘይግቡእ ምኽንያታት ምቕራብን ይቕሬታ ናብ ምሕታት የኸይድዩ።

ስለዚ አብ እዋን ተምሃራይነትኹም ንባዕልኹም፣ ንስድራኹምን ንካልኣት ወገናት እውን እንተኾነ ቃል ኪዳን እንትትኣትው ካብ ዓቕምን ክእለትን ንላዕሊ ከይኸውን ምጥንቃቕ የድሊ። ቃልካ እንትትኣትው ዘይምኽባር ውስልትና እዩ'ሞ። ክትገብርዎ እትኸእሉ ድማ ብቐራፅነትን ተአማንነትን ምፍፃም ግቡእ እዩ። እዚ ድማ ትኸክለኛ ከይዲ ምፍፃም ሓላፍነት እዩ።

ቃል ኪዳን ምእታውን ቃልካ ምኽባርን ካብ ህይወት ስድራቤት ይጀምር። ትምህርቲ ብስርዓት ምምሃርን ብፅቡቕ ውፅኢት ምስጎምን፣ ቃል ኪዳን ምፍፃምን ምኽርን መምርሕን ስድራካ ኣኽቢርካ ምቕባል'ዩ። ዓቕምን ክእለትን ብዝፈቕዶ መጠን ስራሕ ዝህ ምሕጋዝ'ውን ንስድራካ ፍቕርን ክብርን ምግላፅ ኣላፍነት ናይ ምፍፃም ተግባር እዩ።

መልመዲ - 2

ነዘም ዝሰዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ቃል ኪዳን ማለት እንታይ?
2. ተፈፃምነት ዘይብሉ ቃል ኪዳን እንትብሃል እንታይ ማለትዩ?
3. ቃል ኪዳኑ ብተግባር ዝፈፀመ ሰብ ኣብ ውሽጢ ሕብረተሰብ ዝህልዎ ቦታ እንታይዩ?

6.2 ቅንዕና፣ ተኣማንነትን ኣቀኛነትን

- ቅንዕና እንታይ ማለት እዩ?
- ተኣማንነትን ኣቀኛነትን ብኸመይ ይግለፅ?

እሙን ነዳቓይ

ናይ ጉልበት ስራሕ እናሰርሐ ዝመሓደር ሓደ ነዳቓይ እናነደቐ ከሎ ሰነዳትን ቕርሽን ዝሓዘ ቦርሳ ወዲቐ ብምርካቡ ደንጊፁ። ነቲ ቦርሳ ኣገላቢጡ እንትረኣዩ ንብረት ናይቲ ዘስርሐ ዘሎ ሰብ ምዃኑ ፈለጠ። ኣብዚ ግዜ እዚ እቲ ሰራሕተኛ ዘስርሐ ዘሎ ሰብ ዝተሰመዖ ጭንቀትን ሕርቃንን ስለዝረኣዩ ሓዚኑሉ። ክምልሰሉ ከምዘለዎ'ውን ወሲኑ።

ብምቐፃል ድማ ብዙሕ ቅርሺ ዘለዎ ቦርሳ ምርካቡ ንማሓዝኡ ብምዝራብ እንታይ ክገብር ከምዘለዎ ሓተቶ። እቲ ማሓዝኡ'ውን ክረኽቦ ዝኽእል ዝተፈላለየ

ረብሐታት ዘርዘሩ ነገሮ። እቲ ነዳቂ ግና ቦቲ ዝቐረበሉ ሓሳብ ኣይተሰማመዐን። ብመሰረት ቐዲሙ ዝሓሰበ ሓሳብ ድማ እቲ ወዲቑ ዝረኸበ ንብረት ንበዓል ዋንኡ ሂቡዎ። እቲ በዓል ንብረት ድማ ፅንዓትን ተኣማንነትን እቲ ሰራሕተኛ ብምርኣይ እቶም ሰነዳት ጥራሕ ብምውሳድ እቲ ገንዘብ ሸሊሙዎ። ብፅባሒቱ ድማ ሓላፍን ተቐጻፀርን ንብረት መሳርሕታት ህንፃ ገይሩ ሸይምዎ።

መልመዲ - 3

ነዞም ዝሰፀቡ ሕቶታት መልሱ።

1. እቲ ነዳቂ ዝረኸበ ንብረት ናብ ዋንኡ ብምምላሱ ዝረኸበም ረብሐታት ግለፅ።
2. ተግባር እቲ ነዳቂ እነታይ የምህር?
3. ተኣማንነት ዘኹርፅ ናይ ባህሪ ሃፍቲ ድዩ ኣይኮነን? መብርሂ ሃብሉ።

ቅንዕና! ተኣማንነትን ሓቀኛነትን ዝግለፅ ብስራሕ'ዩ። ስራሕ ድማ ማሕበራዊ ባህሪ ኣለዎ። ሓደ ስራሕ ኣብ ውፅኢት ክሳብ ዝበፀሕ ናይ ብዙሓት ሰባት ፍልጠትን ጉልበትን ከምኡ'ውን ግዘ ይፈሰዩ። ሕድ ሕድ ሰብ ብፅባሒት ስርሑ ብተኣማንነትን ብቅንዕናን ሓቀኛነትን እንተሰራሑ ውፅኢቱ ብዙሕ ረብሐ ኣለዎ።

ንኣብነት ሓደ መራሒ መኪና ድሕንነት መኪንኡ ፈቲሹ። ናህሪ ተቐጻጻሩ። ምዝዋሩ ህይወትን ንብረትን ናይ ምድሓን ዝለዓለ ሓላፍነቱ ምፍፃም እዩ። ሓረስታይ'ውን ብእዋኑ ሓሪሱን ኣፍሪዩን ንተገልጋላይ ናይ ምቕራብ ብፅባሒት ሓላፍነት ኣለዎ። ዝኾነ በዓል ሙያ'ውን ካብ ሙይኡ ንዝርብሑ ብቐንዕና ንምግልጋል ካብኡ ዝሕሎ ተግባር'ዩ። ብኸምዚ ዓይነት ኹነታት ኹሉ ሰብ ብዝሓዞ ዝኾነ ዓይነት ስራሕ ብቐንዕናን ብተኣማንነትን እንተሰራሑ ዜግነታዊ ግቡኡ ፈጻሙ ማለት'ዩ።

ሓላፍነት ብቅንዕናን ተአማንነትን፣ ከምኡ'ውን ብሓቂ ናይ ምግልጋል አድላይነት ኣብ ኩሉ ዜጋ ግንዛብ ክህሉ ኣለዎ። ሕድ ሕድ ሰብ ኣድላይነቱ እንትኣምነሉ ኣብ ስራሕ እንተወዕሎን፣ ንዕብዮትን ለውጥን መሰረት ዝኾኑ ብቅንዕና፣ ተአማንነትን ሓቀኛነትን ዝተሰርሑ ውፅኢታት ይርከቡ። ስለዚ ንስኻቲም'ውን ኣብ ቤት ትምህርትኹም ኣብ እትሳተፉሎም ጉጅላውን ውልቃውን ስራሕቲ ብቕንዕናን ተአማንነትን ብምስራሕ ውፅኢት ብምምዝጋብ ሓላፍነትኩም ክትዋፅኡ ኣለኩም።

መልመዲ - 4

ብመሰረት ኣብ ላዕሊ ዝተዋሃበ ሓሳብ ነዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ስራሕ ማሕበራዊ ባህሪ ኣለዎ ዝበሃል ንምንታይ እዩ?
2. ሓላፍነት ብቕንዕና፣ ተአማንነትን ብሓቕኛነትን ምፍጻም ንምንታይ ኣድለዩ?

6.3 ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግን።

ስእሊ 6.2 ህንፃ ሃረር ፅግና እንትግበረሉ

ስእሊ 6.3 ምጉሕንሕ ሓመድ ንምክልኻል ስራሕ ዛጎ ብሂረሰብ ኮንሶ

- ህንፃ ሃረር አብ አየናይ ክልልን ከተማን እዩ ዝርከብ?

ዝዳመፁ ሩባታት

ብሄራዊ ፓርክ ጎቦታት ባሌ አብ አፍሪካ ካብ ዝጥቀሱ ዝለዓለ ሃፍታት ተፈጥሮ ካብ መንጎ ዝሓቆፉ ፓርክታት ሓደ ሃገራዊ ፓርክ እዩ። ክልተ ሽሕን ክልተ ሚኢትን ትርብዒት ኪሎ ሜትር ስፍሓት ኣለዎ። ብንውሓቱ አብ ሃገርና ብካልኣይ ደረጃ ዝርከብ ኅቦ ቱሊ ዲምቱ ዝሓወሰ እዩ።

ልዕሊ ዒስራ መጥቦብቲ እንስሳ ዘገዳምን ልዕሊ ሓደ ሚኢትን ዓርባዓን ዓልዮታት ኣዕዋፍን አብ ውሽጡ ሓቕፉ ዝሓዘ እዚ ፓርክ ብዝተፈላለዩ ኣእዋማት ዓዲ ዝተሸፈነ እዩ። አብ ዓለምና አብ ዝኾነ ሃገር ዘይርከቡ ዒስራን ዓርባዕትን ዓልዮታት ኣዕዋፍ አብ ሃገርና ይርከቡ። ካብ መንጎ እዚኦም ዓሰርተ ኣርባዕተ ብርቂ ዓሌት ኣዕዋፍ ጥራሕ አብ ፓርክ ኅቦታት ባሌ ይርከቡ።

ስእሊ 6.4 ጎቦታት ባሌ አብ ውሽጠም ዝሓቕፍዎም እንስሳ ዘገዳም

ብተወሳኺ ንዓለምና ብርቂ ንኢትዮጵያ ድንቂ ዝኾኑ ሃፍትታት ኒያላ ወይ ድማ ዓጋዘን ደጉዓ፣ ብኻርያ ሰሜን ወይ ድማ ቐይሕ ብኻርያ አብ ውሽጡ እዚ ምዕሩግ ተፈጥሮአዊ ክልል ይነብሩ። ሩባታት ገናሌን ዋቢ ሸበሌንውን ካብ ሽንጥሮታትን ቁልቁለታትን ባሌ እናተዳመፁ፣ ህይወት እናለምለሙ ናብ ደቡብ ምብራቕ ብህዳኣት ይውሕዙ።

(ፍልፍል “ግራር” መፅሔት ኢንስትዩት ወንዶ ገነት ሕታም 1978 ዓ/ም)

መልመዲ - 5

ብመሰረት ኣብ ላዕሊ ዝቐረበ ምንባብ ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ፡፡

1. ፓርክ ማለት እንታይ ማለት እዩ?
2. ኅቦ ቱሉ ዲምቱ ካልኣይ እንተኾይኑ ቀዳማይኽ መንዩ?
3. ኒያላ ኣበይ ትርከብ?
4. ኣብዚ ሕዚ እዋን ፓርክ ባሌ ካብ ዝነበሮ ትሕዝቶ ኣብ ዝሓሸ ትሕዝቶ ዝርከብዶ ይመሰለኩም?

ተፈጥሮኣውን ታሪኻውን ሃፍታን ሓድግን ካብ ጥፍኣት ናይ ምሕላው ሓላፍነት፣ ማለት ሕድ ሕድ ሰብ ናይ ባዕሉ፣ ናይ ማሕበረሰቡ፣ ኢሉውን ሃፍታን ሓድግታትን ሃገር "ናተይ" ብዝብል ስምዒት ወገናውነት ናይ ምሕላው ዜግነታዊ ግቡእ ማለትዮ፡፡ እዚ ስምዒት ሓላፍነት ኣብ ውሽጢ ሕሊና ኩሉ ሰብ እንትሰርፅን ተቐባልነት እንትረክብን፣ ሃፍታታት ተፈጥሮ ካብ ብርስት፣ ታሪኻዊ ሃፍታትን ሓድግታትን ካብ ጥፍኣትን ብኸነትን ተሓሊዮም ህልውንኦም ዘተኣማምን ይኸውን፡፡

ዝኾነ ሰብ ኣብ መንበሪኡን ስራሕ ቦትኡን ከምኡ'ውን ሓበራዊ ግልጋሎት ወሃብቲ ኣብ ዝኾኑ ቦታታት ዝርከቡ ንብረታታት ብምሕብሓብ ግልጋሎት ንክህቡ ምግባር ኣለዎ፡፡ ንኣብነት ተምሃሮ እዚ ስምዒት ሓላፍነት ምትግባር እትጅምርዎ ካብ ገዛ እዩ፡፡ ግዘ፣ ፍልጠትን ጉልበትን ብዝፈሰሰ ገንዘብ ዝተገዝአ ናውቲ ገዛ ግቡእ ክንኸን ብምግባር ንነዊሕ እዋን ግልጋሎት ክህቡ ክትገብሩ ይግባእ፡፡ ኣብ ቤት ትምህርቲ'ውን ንኸይዲ ምምሃር ምስትምሃር ምቕው ኹነታት ዝፈጥሩ ኩሎም ናውቲ ከም ውልቀ ሃፍትኹም ብምሕላው ኣብ ረብሓ ክውዕሉን ንተተካእቲ ዜጋታት ክመሓላለፍን ክትገብሩ ኣለኩም፡፡ ኣብ ኸባቢ መንበሪ ዘለው ተፈጥሮን ታሪኻውን ሃፍታትን ሓድግታትን ንምልማዕን ምሕላውን ዋርድያ ኮይንኹም ጠጠው ክትብሉ ትፅቢት ይግበረልኩም፡፡

ተፈጥሮአዊ ሃፍታትን ታሪኻውን ሓድግታትን ምሕላውን ምክንኻንን ኩሎም ዜጋታት ዝተመቻቸውን ዝተማልአን ህይወት ክህልዎም የኸእል። ማይ፣ ሓመድ፣ አእዋም፣ መዓድናት፣ እንስሳ ዘገዳምን እንስሳ ዘቤትን ካብ ብርስትን ጉድኣትን እንትሕለውን ብግቡእ ኣብ ልምዓት እንተውዕሉን ዕብየትን ልምዓትን ሃገር ይረጋገፅ። ስእነት ስራሕ ጥሜትን ድኸነትን ይጠፍእ።

ብመንፅር 'ዙይ ብርቅታት ዝኾኑ ኣዕዋፍን እንስሳ ዘገዳምን ደረጅኡ ኣብ ዝሓለወ ፓርክ ክነብሩ እንተተገይሩ ቁፅሪ ኅብነይቲ ብምውሳኽ ስራሕቲ ቱሪዝም ምጥንኻር ይከኣልዮ። እዚውን ሃገርና ክትግቢ ይገብሩ። ስልጣነን ፍልጠትን ቀዳሞት ወለድና ዝሕብሩ ታሪኻዊ ሓድግታት ምሕላው፣ ታሪኽ ሃገርና ምሕብሓብን መረዳእታ መንነት ካብ ምጥንኻርን ሓሊፉ ንስራሕቲ ቱሪዝም ሰፊሕ ባይታ ምፍጣርዮ።

ስለዝኾነ ንህልውናን ዕብየትን ሃገር መሰረት ዝኾኑ ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን “ናተይ እዩ” ብዝብል ስምዒት ሓላፍነት ንምሕብሓብ ምውሳንን ካልኣት ብውልቀውን ዘብፅሖ ጥፍኣት ንምክልኻል ድልዎት ክትኮኑ ኣለኩም። እዙይ ድማ መለክዒ ተግባር ሓላፍነት ብቁፅ ዜጋ እዩ።

መልመዲ - 6

ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ።

1. ሃፍትታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግን ምሕላው ንመን ይጠቅም?
2. ስእነት ስራሕ፣ ጥምየትን ድኸነትን ንምጥፋእ ሃፍትታት ተፈጥሮ ከመይ ይሕግዙ?
3. ቱሪዝም እንታዮ? ረብሕኡ ግለፁ።

6.4 ኤች. አይ. ቪ/ኤደስ!

- መተላለፍቲ መንገዲ ኤች አይቪ/ኤደስ እንታይ እንታይ እዮም?
- ዝርገሐ ኤች አይ. ቪ ንምንካይ እናተወሰደ ዘሎ ስጉምቲ እንታይ እዩ?

ቁሽት ሓዱሽ ተስፋ

መምህር ፀሃይ ናይ ሻድሻይ ክፍሊ ሒሳብ መምህር እየን። ሓላፊት ክፍሊ ሻድሻይ “መ” ስለዝኾና ምምሃር ቀንዲ ስርሐም ምጻኑ ብምግላፅ ስራሕቶም ብግቡእ ክፍፅሙ ከምዘለዎም ኩሊሻዕ የገንዘበኦም እየን። ንሳቶምውን የኸብሩውን እዮም። ምኽረንውን ይቕበሉ እዮም። ዕዮ ገዛ ከይሰርሐ ዝመፅእ ተምሃራይ ኣይነበረን።

ኾይኑ ግና ኣብ ሓደ እዋን ኪሮስ ብተደጋጋሚ ዕዮ ገዛ እንተይሰርሐት እናመፀት ኣብ ክፍሊ እንትትሕተት መልሲ ምምላስ ኣብዮዎ። መምህራውን ፀገም ኪሮስ እንታይ ከምዝኾነ ንምፍላጥ ኣብ ዕረፍቲ ሰዓት ንበይና ኣዘራረባኦ። ኣቦኦ ንኪሮስ በኤድስ ከምዝሞቱን ኣዲኣውን ሓሚመን ኣብ ዓራት ከምዘለዎ ተረደኦ። ብምኽንያት ሞት ኣቦኦን ሕግም ኣዲኦን ዝተፈጠረ ፀገም ኪሮስን ክልተ ኣናኣሽቲ ኣሓታን ትምህርተን ኣብ ዘይቕፅላሉ ብርኪ ምብፀሐን ፈለግ።

መምህር ኪሮስን ኣሓታን ትምህርተን ከየቋርፃ ንምግባርን ሓሚመን ኣብ ዓራት ዝዋዓ ኣዲኣውን ሓገዝ ንምድላይ ሓሲበን ናብ ትካል “ቁሽት ሓዱሽ ተስፋ” ብምኻድ ኣሰራርሓ እቲ ትካል ሓተታ። ዝመፃሉ ዕላማውን ገለፃ። እቲ ትካልውን ገበርቲ ሰናይ ዜጋታት ብዘዋፅእዎ ሓገዝን ድጋፍን ብኤድስ ንዝሓመሙን ድኻትም ከም ዝሕግዝ ገለፁለን።

መምህር ፀሃይውን ኣባል እቲ ትካል ብምጻን ቀዋሚ ክፍሊትን ሓገዝን ንምግባር ወሰና። ተምሃሮ “ሻድሻይ “መ” እውን ብብወርሑ ብነብሲ ወከፍ ሕርካም ብምውፃእ ኣባላት እቲ ትካልን ሓገዝትን ክኾኑ ገበራ። ደሕሪዚ ኪሮስን ኣሓታን ካብ እቲ ትካል ወርሓዊ ደገፍ እናረኸባ ትምህርተን ክቕፅላ ክኣላ። እተን ዝሓመማ

አዲሳውን ሓገዝ ሕክምና ረኽብን። ኪሮስ'ውን ከምቲ ልሙድ ብትምህርታ ፅቡቕ ውፅኢት እናምፀኡት ምምሃራ ቀፀለት።

መልመዲ - 7

ብመሰረት ኣብ ላዕሊ ዝቐረበ ታሪኽ ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መለሱ።

1. ኣቦ እኒ ኪሮስ ምስ ሞቲን አዲኦን ብሕማም ምስተጠቐዓን እንታይ ኸኑታት ተፈጠሩ?
2. ተግባር መምህር ፀሃይ እንታይ የመልክት?

ኤች አይ ቪ/ኤድስ፣ ብቕልጡፍ እናተዛመተን ህዝቢ ኣብ ምህላቕ ዝርከብ ቀንዲ ፀላኢ ደቂ ሰባትዮ። ክሳብ ሕዚ ንኤድስ መድሓኒት አይተረኽበሉን። እቲ ሕማም ከም ኣቆፃፅራ ኣውሮፓውያን ኣብ ኸባቢ 1981 ዓ/ም ዝተረኣየ እንትኸውን፣ ኣብ ዓለም ብቕልጡፍ እናተስፋሕፍሐ ይርከብ።

ካብ ሞንጎ መተሓላለፊ መንገድታት እቲ ሕማም ዝኸኑ ገሊኦም ምጥቃስ ይክኣል።

- በቲ ቫይረስ ዝተበከለ ደም ናብ ጥዑይ ሰብ ደም እንትኣትው፣
- እቲ ሕሙም ዝተጠቐመሎም መሞወፅ ስኒ፣ ብሩሽን፣ በላሕቲ መሳርሕታት ማለት'ውን ከም መቐረቧ ፅፍሪ፣ መላፀ (ላማ)፣ ወዘተ...እቲ ጥዑይ ሰብ እንተተቐመ፣
- እቲ ሕሙም ብዝተወገኣሉ መርፍእ ጥዑይ ሰብ እንትውጋእ እቶም ቀንዲ እዮም።

እቲ ሕማም ዘይመሓላለፈሎም መንገድታት

- ኢድ ንኢድ ብምጭብባጥ(ሰላምታ ብምልውዋጥ)
- ኣቢርካ ብምብላፅ

- ሓባራዊ ሸቻች ብምጥቃም
- ኣብ ክፍለ ሓቢርካ ብምምሃር ወዘተ እዮም፡፡

ብኤች ኣይ ቪ/ኤድስ ዝተትሓዘ ሰብ ሕማም ናይ ምክልኻል ዓቕሙ ሰለዝዳኸም ብዝተፈላለዩ ሕማማት ብቐሊሉ ይጥቃዕ፡፡ ጉልበቱን ጥዕንኡን ስለዝንኪ ንምስራሕ ወይ ድማ ንምምሃር ኣይክእልን፡፡ ኣብ'ዚ እዋን'ዚ ዝድግፎን ዝሕግዞን እንተዘይሃሊዩ ኣብ ከቢድን ዘሕዝንን ስቓይ ይወድቕ፡፡ ምስራሕ ብዘይምክኣሉ'ውን ስድርኡ ይፅገሙ፡፡ ኤች. ኣይ ቪ/ኤድስ ኣብ ልዕሊ ወልቀ ሰባት ዘብፅሖ ጉድኣት ከይኣክል ኣብ ልዕሊ ዕብዮት ሃገር'ውን ፅዕንቶ የሕድር፡፡

ህዝቢ ኣብ ምውዳእ ዝርከብ እዚ መስካሕካሓይ ሕማም ኤድስ ዘሰዕዕ ዘሎ ጉዳኣት በዓል ብዙሕ ዘፈርዮ፡፡ ብምክንያት እዚ ሕማም ወለዲ እንትሞቱ መነባብሮ ስድራቤት ኣብ ልዕሊ ምፍራሱ ቆልዑ ተፀጊሞም ካብ ማእዲ ትምህርቲ ይፍለዩ፤ ኣካቢ ስለዝሰኸኑ'ውን ይብተኑ፡፡ ተረከብቲ ሃገር ዝኾኑ መናእሰይ ተስፋ ኣልቦ ሸክሚ ሃገር ይኾኑ፡፡ እዚ ኹነታት'ውን ፀገም ማሕበራዊ መነባብሮ ካብ ምስዓቡ ንላዕሊ ድክነት፣ ድሕረትን ገበንን ክስፋሕፋሕ ይገብር፡፡

ስለዚ ንስኻትኩም'ውን ብዛዕባ እዚ መስካሕካሓይ ሕማም ኤድስ ግቡእ ግንዛብ ብምጭባጥ ነዚ ሕማም ንዘይምቕላፅ ሓይል ጥንቃቄ ክትገብሩ ትፅቢት ይግበረልኩም፡፡ ብተወሳኺ'ውን ንካልኣት ምምሃርን ምብርባርን በቲ ሕማም ንዝተትሓዙ'ውን ሓገዝን ክንክንን ክትብሩ ግቡእ ወገናዊ ሓላፍነት ኣለኩም፡፡ ዓርስኻ ካብዚ ሕማም ምሕላው ሓላፍነት ናይ ምፍፃም ተግባር ብምኳኑ ዝኾነ ዜጋ ክትግብሮ ይግባእ፡፡

መልመዳ - 8

ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት መልሱ፡፡

1. መንገድታት መተሓላለፊ ኤድስ ግለፁ፡፡
ብምኽንያት ኤድስ ዝተጎድኡ ኩነታት ስድራቤት እንታይ
2. ይመስል? ቆልፁ እቲ ስድራቤትኻ እንታይ ዓይነት ፀገም ይበፅሖም?

© MOE, FDR Ethiopia
not to be republished

መጠቻ ለሊ

ሓላፍነት ዝስመዖም ዜጋታት ንምፍራይ መሰረቱ ስድራቤት'ዩ። እዚ'ውን ብፅዑቅ ስነ-ምግባር ተሃኒያም ካብ ፅቡቕ ስድራቤት ዝወፁ መናእሰይ ሓላፍነት ንምውፃእ ብቑዓት ይኾኑ።

ሓላፍነት ዝጅምር ካብ መነባብሮ ህይወትን ስድራቤት'ዩ። ንሱ'ውን መምርሒን ምኽሪን ወለዲ ተግባራዊ ንምግባር ዝወሃቦ ሓላፍነት ብብቑዓት ንምዕዋቶም ቃል ኪዳን ብምኽባርን ይረጋገፅ። ብመምህራንን ኣብ ቤት ትምህርቲን ዝወሃቡ መምርሒታት ብቑንዕናን ሓቀኛነትን ምፍፃም እቲ ካሊእ ሓላፍነት ናይ ምፍፃም ናይ መጀመሪያ ከይዲ'ዩ።

ተፈጥሮአዊ ሃፍትን ንብረትን ሕብረተ-ብ ከምኡ'ውን ታሪኻዊ ሓድግታት ምሕብሓብን ምሕላውን ናይ ባዕልኻ ህልውናን ታሪኽን ምዕቃብ ስለዝኾነ ግቡእ ተግባር'ዩ። ካብ ኩሉ ንላዕሊ ዓርስኻ ካብ ኤች ኣይ ቪ/ኤድስ ምሕላውን ዝርገሓኡ ንምዕቃት ኣብ ዝግበር ምንቅስቃስ ምስታፍ ዝግበዩ ሓላፍነትካ ምፍፃም እዩ።

ሓላፍነት ዝተፈላለዩ ዓይነታትን ብርክታትን ኣለዉዎ። ኹሎም ዘፈራት ሰራሕተኛታት ከም ብርኪ ትምህርቶምን ሙያዊ ክእለቶምን ኣብ ዝተፈላለዩ ሰራሕቲ ተዋፊሮም ይስርሑ። ኾይኑ ግና ፍልፍል ብርኪ ሓላፍነት ምህላው ግልፂ እዩ። ዝተመደቦ ሰራሕ ብሓቀኛነትን ተአማንነትን እንተደኣ ሰራሕ ሓፈሻዊ ውፅኢቲ ልምዓትን ዕብዮትን ይኸውን።

ኣገደስቲ ቃላት

- ምምራቕ - ሓደ ብርኪ ትምህርቲ ብምጥንቓቕ መረዳኢታ ምርካብ
- ሃርበኛ - ኣብ ዝተዋፈረሉ ዓውደ ሰራሕ (ሙያ) ዝለዓለ ውፅኢት ዘምዝገበ ዜጋ
- ቃል ኪዳን - ብቑዓምነት ሙያዊ ኣብ ዝኾነ ዓውዲ ኣቕዲምካ ዝእቶ መተአማመኒ ቃል

ስነ ምግባር - ባህሪን ተግባርን ሰብ ትክክል ምኒኑን ዘይምኒኑን ዝገልፅ ሓሳብ

ሞራል - ተግባራት ሕማቕን ፅቡቕን መምዘኒ ኩነታት

ሓድጊ - ግዘን ታሪኽን ዝሕብሩ፣ ምዕባለን ጥበብን ቀዳሞት ሰባት ዘርእዩ ውፅኢታት ተግባር

ፓርክ - ሃፍታት ተፈጥሮ/እንስሳ ዘገዳም፣ ኣዕዋፍ፣ ኣግራባት/ዝዕቀብሉ ከባቢ

ሪሂፀ በላዕ - ጉልበት ስራሕ ዝሰርሕ

መጠቓለሊ ሕቶታት

1. ነዘም ዝስዕቡ ምሉእ ሓሳባት ብምንባብ ዝሓዘዎ ሓሳብ ትክክል ንዝኾነ “ሓቂ” ትክክል ንዘይኾነ ድማ “ጌጋ” እናበልኩም መልሱ፡፡

1. ብተግባር ንምፍፃም ዝተተለመ ንባዕልኻ ወይ ድማ ንካልኦት ዝዋሃብ መተኣማመኒ ቃል ወይ ድማ ተሰፋ ቃል ኪዳን ይበሃል፡፡
2. ሓደ ሰብ ሰዓቱ ጥራሕ ኣኸቢሩ ኣብ ስራሕ ቦታኡ ብምርካብ ሓላፍነቱ ከም ዝተዋፀኦ ይቐፀረሉ፡፡
3. ኩሎም ስራሕተኛታት ዘለዎም ሓላፍነት ስራሕን ብርኪ ስርሖምን ተመሳሳልነት ኣለዎ፡፡
4. እንስሳ ዘገዳም፣ ኣዕዋፍን ዝተፈላለዩ ኣድዋራትን ዝነብርሉ ቦታ ፓርክ ተባሂሉ ይፀዋዕ፡፡
5. ምስፍሕፍሕ ኤድስ ንድኸነትን ድሕረትን ኣሰተዋፀኦ ኣለዎ፡፡

II. አብ ትሕቲ “ሀ” ንዝተዘርዘሩ ቃላት ብፍታሕ ዝስማዕም አብ ትሕቲ “ለ” ካብ ዝተቐመጡ ብምምራፅ አዛምዱ::

ሀ	ለ
1. ሓላፍነት	ሀ. ዘበንን ታሪኽን ዝገልፅ ሃፍቲ
2. ስድራቤት	ለ. ብድልየት ወይ ድማ ብትእዛዝ ስራሕ ምስራሕ
3. ቐያሕ ቡኻርያ	ሐ. ሃፍታት ተፈጥሮን ታሪኻዊ ሓድግታትን ብምርአይ እቶት ዘርክብ ዘፈር ስራሕ
4. ሃፍቲ ተፈጥሮ	መ. ንዕብየት ሃገር ዕንቅፋትን ፀረሰብን
5. ቱሪዝም	ረ. ብደቂ ሰባት ፍልጠትን ስራሕን ክለምዕ ዝኸእል ክንክን ዘድልዮ ንብረት
6. ኤች አይ ቪ/ኤድስ	ሰ. ብወለድን ቆልዑን ዝተወደበ ክፍለ ሕብረተሰብ
7. ታሪኻዊ ሓድጊ	ሸ. ብሕታዊ ሃፍቲ ሃገር

III. ነዞም ዝስዕቡ ባዶ ቦታታት ብትኸክልኛ ቃል ወይ ድማ ሓረግ ምልኡ::

1. ዝኾነ ዓይነት ብፅሒት ስራሕ ብብቐዓትን ውፅኢታውን ብዝኾነን ምፍፃም _____ ተባሂሉ ይግለፅ::
2. ወርቂ፣ ነሃስ፣ ሓፂንን ፓታሽዮምን _____ እንትኾኑ፣ መፃሕፍቲ ብራና፣ አብያተ መንግስታትን ገዳማትን፣ ስእልታት በዓትን መስጊዳትን _____ እዮም::
3. ዕብየት ሃገር ካብ ሞንጎ ዘዳኸሙ ፀገማት እቲ ሓደገኛ _____ እዩ::

IV. ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ብምንባብ ትኸክል ዝኾነ መልሲ ሕረዶ፡፡

1. ብተአማንነትን ሓቀኛነትን ሓላፍነትካ ምፍፃም ማለት፤

ሀ. ትዕግስተኛ ምኃን

ለ. ብድልዩት ይኹን ብትእዛዝ ንስራሕ ዘይምልዕዓል

ሐ. ንውፅኢት ምቅላስን ዜግነታዊ ግቡእ ምትግባርን

መ. ምቕሉልነት ምርኣይ

2. ምኽርን መምርሕን ስድራቤት ምፍፃም

ሀ. ብስራሕ ገዛ ምፅማድ

ለ. ስነ ምግባር ምጥሓስ

ሐ. ንመፅናዕቲ እኩል ግዘ ምስኣንን ኣብ ትሕቲ ፅዕንቶ ምውዳቕን

መ. ቃል ኪዳን ምኽባር

3. ሕድሕድ ሰብ ሓላፍነቱ እንድሕር ዘይተዋፂኡ

ሀ. ኣብ ማሕበራዊ መነባብሮ ፀገም ኣየስዕብን

ለ. ቃል ኪዳን ይሕልው

ሐ. ኣብ ዕብዩት ኸባብን ሃገርን ፅዕንቶ የሕድር

መ. ሰላማዊ መነባብሮ ይቕፅል

4. ስልጣንን ባህልን ህዝብታት ከምኡውን ብርኪ ዕብዩት ዘይገልፅ

ሀ. ሃፍታት ተፈጥሮ

ለ. ታሪኻዊ መፃሕፍቲ

ሐ. ታሪኻዊ ሓድግታት

መ. ምስክርነት ሰብ ፀጋ ዕድመ

5. ዝርገሐ ኤች ኣይ ቪ/ኤድስ ምክልኻል ዝከኣል

ሀ. መንገዲ መተሓላለፊኡ ብምቅላዕ

ለ. ካብ ሕሙማት ብምርሓቕ

ሐ. መተሓላለፊኡ ብምፍላጥን ምጥንቃቕን

መ. ማሕበራዊ ርክብ ብምንክይ

V. ነዞም ዝሰዕቡ ሕቶታት ሓፂር መልሲ ሃቡ፡፡

1. ቃል ኪዳን ብተግባር ምርግጋዕ ሓላፍነት ምውፃእ ዝኸውን ከመይ'ዩ?
2. ፓርክታትን ኣብ ውሽጡ ዝርከቡ ሃፍታት ተፈጥሮን ናይ ምክንኻን ሓላፍነት ናይ መን'ዩ?
3. ወለዲ ብኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ እንትጥቅቡ ኣብ ቆልዑ ዝበፅሕ ጉድኣት ግለፁ፡፡

